

Како Источноевропските валути ќе реагираат на кризата-странските пари ја уриваат економијата

Централна и Источна Европа: Зошто го подигнав кредитот во швајцарски франци?

Многу домаќинства во Централна и Источна Европа (ЦИЕ), се будат утрово со значително поголем стрес за своите приватни финансии, во однос на минатиот месец. Причината е тоа што многу домаќинства во ЦИЕ го финансираа своето купување на дом, автомобил, со заеми во странски валути - претежно во евра и швајцарски франци (CHF). Несомнено е дека грижите се најголеми кај домаќинствата финансирани со CHF, бидејќи швајцарскиот франк продолжува да јакне во условите на глобална криза. CHF е посебно популарен во Унгарија, Полска, Романија и Хрватска, додека во балтичките земји и Бугарија приматот го држи еврото. Исто толку загрижени колку и домаќинствата со подигнати кредити во странски валути, се и банките од ЦИЕ, кои ги имаат издадено тие кредити, како и регулаторите на банкарскиот сектор.

Грижата за кредитите во странски валути најмногу се чувствува во Унгарија. Ова не не изненадува, со оглед на силниот пораст на странската валута во Унгарија во последните години. Зголемените грижи значително го засилија притисокот врз унгарскиот банкарски сектор, а банкарските акции силно паѓаат на берзата во Будимпешта последните недели.

Грижите околу кредитите во странски валути прилично повлијаеја врз слабеењето на валутите на ЦИЕ последните недели. Така, унгарската форинта на пример ослабеа за цели 30% во однос на CHF од август па навака. Слично на ова, полската злота ослабеа за околу 25% во однос на CHF.

Сериозното слабеење на валутите од ЦИЕ, има значајни импликации врз економиите и пазарите на истите. Првин, ќе има остро забавување на приватната потрошувачка и на приватните инвестиции. Понатака, цените на недвижностите кои се преценети насекаде низ ЦИЕ, најверојатно ќе доживеат интензивен надолан пад, а домаќинства ќе доцнат со враќањето на своите должнички обврски.

Продлабочувањето на кризата во ЦИЕ брзо стана сериозен предизвик за политичарите од овие земји, кои се соочени со тешка дилема. Доколку централните банки во регионот се обидат да го ограничат слабеењето на своите валути со подигање на каматните стапки, ова само ќе го зголеми притисокот на веќе оптоварениот банкарски систем. Слично на ова, доколку централните банки од ЦИЕ интервенираат на пазарот на странски валути за да ја ограничат слабоста на сопствената валута, тогаш каматните стапки на пазарот на пари ќе скокнат, како што се случи во Русија и Романија (и до извесен степен во земјите на Балтикот) неодамна. Со други зборови, централните банки од регионот се наоѓаат во неизвесна положба.

Постои јасен ризик ситуацијата да излезе од контрола, па потребата од меѓународен менаџмент на кризи расте од ден на ден. Веќе видовме дека ЕЦБ (Европската централна банка) и даде на унгарската централна банка 5 милијарди евра за итно олеснување на

долгот, а и ММФ и нуди поддршка на Унгарија. Со ризик ова да се прошири во поширока финансиска криза во ЦИЕ, која ќе има сериозни последици за Западна Европа, е сè поверојатано ЕУ и ЕЦБ многу поактивно да се вклучат во менаџирање на кризата. Доколку не го сторат истото ќе има многу лоши последици.

Слични загрижувачки ефекти може да се забележат не само во ЦИЕ, но и кај турската лира и јужноафриканскиот ранд, кои се под силен притисок.

Балтичките земји може да изберат девалвација, пред еврото

Според Банката на Америка Корп, Литванија, Латвија и Естонија со цел да ја избегнат рецесијата, може да ги девалвираат своите валути следната година, ризикувајќи одложување на прифаќањето на еврото.

Според Дејвид Хаунер, стратегичар при Банката на Америка Корп, поради инфлацијата која е со стапка три пати поголема од европскиот регион на 15-те држави, како и поради намалувањето на економскиот развој во услови на глобалната кредитна криза, балтичките држави треба да го напуштат фиксниот курс на домашната валута, во втората половина на следната година. "Фиксниот курс ќе се одржува на сегашното ниво и понатака во 2009 година, но истиот ќе се промени и ќе девалвира наспроти еврото подоцна, кога ќе се смири пазарот," вели Хаунер во интервјуто.

Литванската лита и естонската крона се променија незначително во последните три месеци на курсните листи, каде се држат до еврото со фиксен курс. На латвијскиот лат му е дозволено да се покачи или падне за 1 процент од средниот курс на еврото. Според Андрес Сат, заменик гувернер на естонската централна банка, вредноста на кроната во однос на еврото ќе остане непроменета и девалвацијата не би имала економско оправдување. "Компетитивноста на естонските извозници остана добра, растот на инфлацијата и порастот на заемите опадна со голема брзина, а опадна и дефицитот на тековните сметки, со што се намали зависноста на Естонија од надворешно финансирање," вели Сат Андерс. Финансиите на банките што работат тука се исто така силни. Сето ова ја определува флексибилноста на естонската економија и нејзината способност за прилагодување.

Гувернерот на централната банка на Латвија, Имарс Римсевич на 12 септември изјави: "Девалвацијата е апсолутно нереално сценарио." Гувернерот на Литванската централна банка Реинолдијус Саркинас беше цитиран од балтичката новинска агенција како изјавува на 19 август дека курсот нема да се менува воопшто.

Според механизмот на курсната листа на ЕУ, централните банки на земјите не смеат да дозволат девалвација на курсевите на домашните валути, повеќе од 15% во однос на еврото.

Земјите кои се подготвуваат да го прифатат еврото, мора да потрошат најмалку две години на механизмот на курсот или ЕРМ-2, за да ја покажат стабилност на валутата. Литванија и Естонија почнаа да учествуваат во системот во 2004 година, истата година влегоа во

Европската Унија. Латвија се приклучи една година подоцна. Литванската лита е врзана на 3,4528 за евро, а кроната на 15,6466. Според тоа : " Доколку девалвираат, нивниот тест период на ЕРМ-2 се ресетира на нула, така што тие ќе останат таму најмалку уште 24 месеци пред влезот на еврото во државата," вели Хаунер.

Амбицијата на Литванија да биде една од првите земји од Источна Европа, која ќе ја прифати заедничката валута, беше попречено во мај 2006 година со забразувањето на инфлацијата. Естонија и Латвија беа исто така принудени да ја одложат промената. Заради ова, кандидатите за влез во евро зоната, мора да ја контролираат инфлацијата, т.е. таа да не биде повисока од 1,5 процентни поени, во однос трите ЕУ нации кои имаат најбавен пораст на цените, за период од 12 месеци. Инфлацијата во Литванија беше 10,5 проценти во октомври, во Естонија 9,8 проценти, а во Латвија беше 13,8 проценти. Просечната стапка во еврозоната е 3,6 проценти.

Доколку вистинскиот курс се преценува, постојат две опции: или девалвација или прифаќање на рецесијата. Така, балтичките земји имаат избор помеѓу длабока рецесија или одлагање на пристапот кон евро зоната. Најверојатно ќе го изберат второто.